

lanan yerlerin izahı hakkındadır (Konya Yûsuf Ağa Ktp., nr. 14). Bunlardan başka gramer, lugat, edebiyat, i'râbü'l-Kur'ân, kraat, Allah'ın isim ve sıfatları gibi konularda Müberred'e birçok eser nisbet edilmiştir (bk. İbnü'n-Nedîm, s. 59; *el-Mukteḍab*, neşredenin girişi, I, 54-130; Hadîce el-Hadîsî, s. 147-305; Rezzûk Ferac Rezzûk, III/1 [1394/1974], s. 243-266).

Müberred'in sade bir üslûpla ve çoğu irticâlen söylenmiş birçok şiirinin olduğu kaydedilirse de (Ebû Bekir ez-Zübeydî, s. 112) biyografi eserlerinde yer alan şiirleri bazı methiye, gazel ve ihvânîyât parçalarından ibarettir. Kendisini himaye eden Bağdat Valisi Ubeydullah b. Abdullah b. Tâhir'e methiyesi ve sitem şiiri bunlardan dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müberred, *el-Mukteḍab* (nşr. M. Abdülhâlik Uzeyme), Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), neşredenin girişi, I, 5-130; a.mlf., *el-Belâğa* (nşr. Ramazân Abdüttewâb), Kahire 1965, neşredenin girişi, s. 5-52; a.mlf., *el-Müzekker ve'l-mü'ennes* (nşr. Ramazân Abdüttewâb – Selâhaddin el-Hâdî), Kahire 1970, neşredenlerin girişi, s. 6-64; a.mlf., *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâli), Beyrut 1406/1986, I, 28, 135; II, 56; III, 22, 410; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 5-23; a.mlf., *Me'ttefeka laf-zuhû ve'htelefe ma'nâhû mine'l-Kur'âni'l-mecîd* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Dimaşk 1411/1991, neşredenin girişi, s. 7-12; a.mlf., *et-Te'âzi ve'l-merâsi* (nşr. Muhammed ed-Dîbâcî), Beyrut 1412/1992, neşredenin girişi, s. e-t; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferîd*, VI, 77-78; Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-ulemâ* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, s. 84-87, 91, 94-99, 265-266; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-nahviyyîn* (nşr. F. Krenkow), Beyrut-Paris 1936, s. 97-107; Sîrâfî, *Aḥbârü'n-nahviyyine'l-Başriyyîn* (nşr. F. Krenkow), Beyrut 1936, s. 97-107; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1373/1954, s. 109-120; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 59; Muâfâ en-Nehrevânî, *el-Celisü's-şâlihü'l-kâfi ve'l-enisü'n-nâsihu's-şâfi* (nşr. M. Mürsî el-Hûlî), Beyrut 1413/1993, I, 161-162; İbn Cinnî, *el-Ḥaşa'îş* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Arabî), I, 206; III, 278; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 380-387; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ* (nşr. İbrâhim es-Sâmerâî), Zerkâ (Ürdün) 1405/1985, s. 164-170; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 111-122; İbnü'l-Kıfî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 241-253; Yağmûrî, *Nürü'l-ḳabes el-muḥtaşar mine'l-Muktebes* (nşr. R. Sellheim), Wiesbaden 1384/1964, s. 324-332; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), II, 441-447; Ahmed Emin, *Duḥa'l-İslâm*, Kahire 1351-55/1933-36, I, 331-338; Ahmed Haseneyn el-Karenî – Abdülhafız Fergalî Ali, *el-Müberred ḥayâtühü ve âşâruh*, Kahire 1971; Ahmet Suphi Furat, *al-Mubarrad Arap Filolojisindeki Yeri Dil ve Edebiyat Hakkındaki Çalışmaları* (doçentlik takdim tezi, 1971), İÜ Ed. Fak.; Hâzım Tâhâ Mecîd, *el-Müberred şekâfetühü ve âdâbüh* (doktora tezi, 1973), Câmîatü'l-Ezher; Şevkî Dayf, *el-Medârisü'n-nahviyye*, Kahire 1979, s. 123-135; Abdurrahman el-Acemî, *Mesâ'ilü'l-hilâfi'l-me'sûr 'ani'l-Müberred*

ve Sa'leb (yüksek lisans tezi, 1404), Câmîatü'l-İlmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye; M. Abdülhâlik Uzeyme, *Ebû'l-Abbâs el-Müberred ve eşerühü fi'l-ülümü'l-Arabîyye*, Riyad 1405; Tâhir Ahmed el-Mekki, *Dirâsât fi meşâdiri'l-edeb*, Kahire 1986, s. 216-234; Cum'a Mebrûk el-Avn, *el-Müberred ḥayâtühü ve âşâruhü ve menhecühü min hilâli kitâbihi'l-Mukteḍab*, Beyrut 1988; Hadîce el-Hadîsî, *el-Müberred sîretühü ve mü'ellefâtüh*, Bağdat 1990, s. 147-305; Muhammed Nâsîf, "Nazarât fi'l-edebî'l-kaḍîm", *eş-Seḳâfe*, LXXX, Kahire 1940, s. 16-19; CXXIII (1941), s. 22-25; CXXXV (1941), s. 11-13; M. Kürd Ali, "el-Müberred ve kitâbühü'l-Kâmil", *MMLADm.*, XXV (1950), s. 331-443; M. Fâzıl b. Aşûr, "İhtilâfü'l-Müberred ma'a Sîbeveyhi", *a.e.*, XL/1 (1965), s. 30-45; Rezzûk Ferac Rezzûk, "el-Müberred dirâse bibliyografîyye", *el-Mevrid*, III/1, Bağdat 1394/1974, s. 243-266; Muhammed b. Tâvî et-Tancî, "Ḥavle Kitâbi't-Te'âzi ve'l-merâsi li'l-Müberred", *a.e.*, III/4 (1394/1974), s. 311-313; İbrâhim el-Ebyârî, "el-Kâmil li'l-Müberred", *Mecelle-tü't-türâsi'l-insâniyye*, I, Kahire 1985, s. 3-18; Mahmûd M. el-Âmûdî, "Şerḥü Lâmiyyeti'l-Arabî'l-mensûb li'l-Müberred", *Ḥavliyyâtü Külliyyeti dâri'l-ulum*, XXIII, Kahire 1419/1998, s. 67-98; Nihad M. Çetin, "Müberred", *İA*, III, 779-781; R. Sellheim, "el-Mubarrad", *EP* (Fr.), VII, 281-284.

İSMÂİL DURMUŞ

MÜBEŞŞİR

(bk. BEŞİR; TEBŞİR).

MÜBEŞŞİR et-TİRÂZİ

(مبشر الطرازی)

(1896-1977)

Türkistanlı âlim,
fikir ve mücadele adamı.

27 Receb 1314 (1 Ocak 1897) tarihinde Batı Türkistan'da bugün Kazakistan sınırları içinde kalan Tırâz şehrinde doğdu. Babası bölgede fıkıh, Arap dili ve Doğu edebiyatları alanında tanınan Muhammed Han b. Muhammed Gâzî Han el-Hüseynî'dir; annesi son Doğu Türkistan emirlerinden Seyyid Büzürg Han'ın soyundan gelmiştir. İlk öğreniminden sonra orta ve yüksek tahsilini Taşkent'te sürdürdü. Buradaki Ebû'l-Kâsim Han ve Buhara'da Buhara üniversitelerinden mezun olarak (1917) Arap edebiyatı, tefsir, fıkıh ve mantık dalarında uzmanlaştı. Sultan II. Abdülhamid'in Uzakdoğu'ya gönderdiği tebliğ heyetinde yer alan Şeyh Muhammed el-Aselî eş-Şâmî'den hadis icâzeti aldı.

Memleketine döndükten sonra komünist yönetime ve dinsizlik akımına karşı mücadele etti. 1917'de Türkistan Öğrencileri Birliği'ni kurdu. Aynı yıl Aleksandr Kerenski'nin geçici hükümeti sırasında Rusya Halkları Yasama Konferansı'na Türki-

stan temsilcisi olarak seçildiyse de Bolşevikler'in iktidarı ele geçirmesi üzerine (Ekim 1917) konferans toplanamadı. Türkistan'daki Hokand, Hîve ve Buhara hanlıkları 1918-1921 yıllarında işgal edilerek altı ayrı cumhuriyet halinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne bağlanınca (1923) Mübeşşir et-Tirâzî, bir taraftan komünist yönetime karşı ülkesinin bağımsızlığı için mücadeleye verirken bir taraftan da Türkistan halkının birliği için çalıştı. Semerkant'taki Âyine, Taşkent'teki *İslâh* ve yayın müdürlüğünü yaptığı *İzâhu'l-merâm* adlı dergilerde yazılar yazdı, imam-hatiplik görevinde bulundu. Bu sırada tutuklanarak eserleri ve zengin kütüphanesi yakıldı. 1923'te kadılık ve 1924'te Tirâz'da Din İşleri reisliği görevlerine getirildiyse de Sovyet yönetiminin müdahalesi yüzünden bu görevlerinden ayrılmak zorunda kaldı; kendisi tutuklandığı gibi açtığı okullar da kapatıldı. Mücadelesine devam eden Mübeşşir, 1926'da Tirâz'da gizlice kurulan Türkistan Bağımsızlığı Cemiyeti'ne başkan seçildi. Ancak Türkistan halkının kanlı mücadelesi bir sonuç vermeyip Tirâzî birkaç defa tutuklanarak bir defa da sürgüne gönderilmesinin ardından idama mahkûm edilince Nisan 1930'da Afganistan'a hicret etti. Kral Nâdir Şah'tan saygı ve itibar gördü. Arapça ve dinî ilimler müderrisliği yaptı. Bir süre sonra Afgan vatandaşlığına kabul edilerek hac mevsiminde Suudi Arabistan'a gönderilen Afgan heyetine başkan nâibi tayin edildi (1931), ertesi yıl da aynı görevde bulundu. Kâbil'e dönünce kraliyet divanında Telif ve Tercüme Dairesi müdürlüğüne getirildi. Bu vesileyle bütün İslâm dünyasında ilim, siyaset ve basın çevreleriyle ilişki kurdu. Mısır ve Irak'taki dergi ve gazetelerde yazıları neşredildi. 1936'da Muhammed İkbâl'in davetiyle gittiği Lahor'da İslâm birliği üzerine yaptığı konuşmaları Hindistan'da büyük yankı uyandırdı. Aynı zamanda Afganistan'a hicret eden yarım milyon Türkistan-

Mübeşşir
et-Tirâzî

lı göçmene liderlik yapan Tırâzî, II. Dünya Savaşı sırasında Afgan yönetiminin de onayıyla Türkistan'ın bağımsızlığı için Afganistan'dan bir cephe açmak amacıyla göçmenlerden birlik oluşturmaya çalıştı. Ancak Almanya'nın yenilgisi ve Sovyetler'in baskısı üzerine Afgan yönetimi Tırâzî'yi ve bazı arkadaşlarını tutukladı (1943). 1948 yılında serbest bırakıldığında Zâhir Şah kraliyet divanındaki görevine dönmek istediye de kabul etmedi.

Sovyet yönetiminin kendisini öldürmeye yönelik faaliyetleri üzerine Tırâzî 1949'da Pakistan'a geçti ve ailesini Peşâver'e bırakıp Mısır'a gitti, daha sonra da ailesini yanına getirtti (Şubat 1950). Mısır'da siyasî mülteci olarak saygı gördü ve kendisine maaş bağlandı. Türkistan'ın bağımsızlığı mücadelesini Kahire'de de sürdüren Tırâzî, Türkistan Birliği Cemiyeti'ni kurdu. Arkadaşlarıyla birlikte Arapça *Şavtu Türkistân* ve *Çağatayca Türkistan* adlı iki dergi çıkardı. Abdülkerim el-Hattâbî ve Allâl el-Fâsî gibi Kuzey Afrikalı liderlerin de yer aldığı Cemâatü'l-kifâh li-tahrîri's-şuûbi'l-İslâmiyye'nin idare meclisine Türkistan temsilcisi olarak katıldı. Bu vesileyle Türkistan'ın bağımsızlığı için Birleşmiş Milletler ve diğer bazı uluslararası kuruluşlar nezdinde girişimlerde bulundu. 1951'de Afgan Edebiyat Akademisi şeref üyeliğine, ayrıca *Dâ'iretü'l-Ma'ârif*'in (*Âryânâ*) yayın kuruluna üye seçildi ve bu ansiklopedinin "İslâm" maddesini yazdı. 1960'lı yılların başlarından itibaren Mısır'ın izlediği siyaset doğrultusunda siyasî faaliyetlerden uzak durarak telif ve tebliğle meşgul oldu, birçok dergi ve gazetede yazı yazdı. 21 Şubat 1977'de Kahire'de vefat etti ve Ömer b. Fânz Mezarlığı'nda defnedildi.

Türkçe yanında Farsça ve Arapça da bilen Tırâzî bu üç dilin edebiyat ve kültürüne, İslâmî ilimlere vâkıf çok yönlü bir şahsiyettir. Ona göre çağımızda müslüman toplumların karşılaştığı problemlerin hali ancak İslâm'ın temel esaslarına bağlanma ve İslâm birliğini teminle mümkündür. Yaşadığı bütün ülkelerde bu temel düşüncüyü dile getirmiştir. Türkistan'da Cedîdîler'le Kadîmîler'in arasını bulmaya çalıştığı gibi Mısır'da Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki ayrılıkların giderilmesi yönünde çaba göstermiş, Mekke'de Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî kurulduğunda çalışmalarını desteklemiştir. Sömürgecilğe karşı mücadele veren bütün müslüman toplumların yanında yer almış, Filistin meselesini müslümanların ortak davası olarak savunmuştur. Oğlu Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî de

özellikle Mısır Millî Kütüphanesi'ndeki Türkçe ve Farsça eserlerle ilgili olarak hazırladığı kataloglarla tanınmıştır.

Eserleri. Mübeşşir et-Tırâzî'nin, Nimet Hakîm'in *Muhammed İlahî Peygamber midir?* adlı eserine reddiye olarak *Çağatay Türkçesi'yle yazdığı Kur'an ve Nübüvvet dışındaki çalışmaları Farsça ve Arapça olup başlıcaları şunlardır* (bir listesi için bk. *el-Kitâbü't-Tezkârî*, s. 69-73). **A) Farsça.** 1. *Yâdgâr-ı Zindân yâ Âyine-i Cihân.* Kâbil'de tutuklu bulunduğu sırada yazdığı yaklaşık 4000 beyitten oluşan bir mesnevidir. Kendisinin ve Türkistanlı mücahidlerin hapis hayatı, İslâm dünyasının durumu ve Sovyet tehlikesiyle ilgili gözlem ve görüşlerini dile getirdiği eser, İmam Zeynelâbidîn hakkındaki *İcmâlü'l-keîlâm fi sîreti'l-İmâm 'Alî b. Hüseyin b. 'Alî* adlı Farsça eseriyle birlikte yayımlanmıştır (Kahire 1406/1986; ayrıca bk. *el-Kitâbü't-Tezkârî*, s. 126-152). 2. *'Askeriyyet der İslâm* (Kahire 1406/1986). *el-Cündiyye fi'l-İslâm* adıyla Arapça'ya tercüme etmiştir. 3. *Hukûk-ı Zen der İslâm* (Kahire 1409/1988). Müellif bu eserini bazı ilâvelerle *el-Mer'e ve hukûkühâ fi'l-İslâm* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (Kahire 1977; İskenderiye 1983, 1987). 4. *Şerâb Menûş* (Kahire 1409/1988). Bu çalışmasını da *İyyâke ve'l-hamr* ismiyle Arapça'ya tercüme etmiştir. Bu dört kitabın Farsça neşirleri müellifin el yazması nüshasının tıpkıbasımıdır. 5. *Dürretü't-ticân fi medhi's-sultân.* Afgan Kralı Nâdir Şah'ın methine dair Arapça bir kaside olup Afganistan'a hicretini anlattığı mukaddimesiyle krala nasihatlerini ihtiva eden sondaki *Tezkîrû'l-hukûkâm* adlı risâle Farsça'dır. Bu mukaddime ve risâle de Arapça'ya çevrilerek birlikte yayımlanmıştır (Kahire 1987).

B) Arapça. *el-İslâm ed-dînü'l-fitriyyü'l-ebedî* (I-II, Kahire 1972, 1976; İskenderiye 1983, 1987; Mekke 1392; Beyrut 1984); *en-Nebze fi's-sîreti'n-nebeviyye* (I, Kahire 1968; I-II, İskenderiye 1984); *el-Ahlâk fi'l-İslâm* (Kahire 1987); *Keşfü'l-lisâm 'an Rubâ'iyâtü'l-Hayyâm* (Kahire 1960, 1967, 1985, 1987; müellif bu eserinde, Ömer Hayyâm'a nisbet edilen ve İslâm esaslarıyla bağdaşmayan rubâîlerin ona ait olmadığını ispata çalışmıştır); *el-Erba'üne't-Tırâziyye* (Kahire 1975; Allah için sevgi ve kardeşliğe dair kırk hadis ihtiva eder); *Hâlâtü'l-müslimîn fi Rûsiyâ* (Kahire 1952); *İle'l-Cündiyye eyyühe'l-'Arab* (Kahire 1960; Filistin davasıyla ilgilidir); *Muktefatât eseriyye* (Kahire 1960); *Şallü 'ale'n-nebî* (Kahire 1962); *Şavmu ramazân* (Kahire 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî, "Ta'rîf bi'l-'Allâme et-Tırâzî", *el-Kitâbü't-Tezkârî li-nedveti'l-'Allâme Ebi'n-Naşr Mübeşşir et-Tırâzî li'd-dirâsâti's-Şarkıyyeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1987, s. 15-73; Abdünnâim M. Hasaneyn, "el-'Allâme et-Tırâzî dâfiyetü'l-vahteti'l-İslâmiyye", a.e., s. 79-83; Ahmed el-Hülî, "Cevle fi fikri'l-'Allâme et-Tırâzî", a.e., s. 115-125; Abdullah Mübeşşir et-Tırâzî, "Semâhatü'l-'Allâme et-Tırâzî ve'l-ittihâdü'l-İslâmî", a.e., s. 157-174; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, II, 34-36, 319; Nizâr Abâza – M. Riyâd el-Mâlih, *İl-mâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 217; Enver el-Cündî, *A'lâmü'l-karnî'r-râbi'* *aşer el-hicrî*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Enclü el-Mısıriyye), I, 237-243; Mustafa Fayda, "ez-Zikra'l-'âşire li-vefâti'l-'Allâme Mübeşşir et-Tırâzî el-Hüseynî", *A'İFD*, XXVIII (1987), s. 187-214; İhsan Sabri Çebi, "Prof. Dr. Nasrullah Mübeşşir et-Tırâzî", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sy. 6, Ankara 1998, s. 891-901.

▲ AHMET ÖZEL

MÜBEYYİZA

(المبينة)

II. (VIII.) yüzyılda Mâverâünnehir bölgesinde ortaya çıkıp beyaz elbise giydikleri için bu isimle anılan ve yaratıklarla Allah arasında benzerlik kuran aşırı fırka (bk. MÜŞEBBİHE).

MÜBHEM

(المبهم)

İsnadında veya metninde adı açıkça zikredilmeyen bir râvinin bulunduğu hadis.

Sözlükte "gizli ve kapalı olmak" anlamındaki *ibhâm* masdarından türeyen *mübhem* kelimesi hadis terimi olarak senedinde veya metninde adı açıkça belirtilmemesinin "recül, imrae, şeyh, fülân, aḡ, uht, zevc, zevce, amm, amme, ibnü fülân, bintü fülân, ba'du'n-nâs, sika" gibi cins isimleriyle işaret edilen şahıs veya böyle bir şahsın bulunduğu hadis için kullanılır. Bu isimlerin en çok belirsizlik ifade edenleri "recül" ve "imrae" olup bir hadiste kişilerin açık adları yerine bu tür kelimelerin kullanılmasına da "ibham" denir. *Mübhem* kavramı hadis ilminde "müfesser cerhin karşıtı" anlamında "mübhem cerh", belli bir şahsa verilen icâzetin aksine "mübhem şahsa verilen icâzet" (Kâdî İyâz, s. 101) mânasında da kullanılmaktadır.

Mübhemlik, râvinin hadis aldığı hocasının adını açıkça belirtmemesi şeklinde de isnadda bulunabileceği gibi hadisin